

Hoofdpijnen

PBL Werkprogramma 2015

Den Haag / Bilthoven, 19 december 2014

Inhoud

Samenvatting	3
1. Uitgangspunten	4
2. Werkprogramma 2015: wat te verwachten van het PBL.....	6
2.1. Structurele producten.....	7
2.2. Strategische meerjarenprogramma's	9
2.2.1. Transitieagenda klimaat, energie en vergroening	10
2.2.2. Biodiversiteit, voedsel en water: de uitdagingen in het landelijk gebied	13
2.2.3. Toekomst van de stad	15
2.2.4 Wonen.....	18
2.2.5. Het belang van clusters en netwerken voor de concurrentiepositie.....	20
2.3. Specials.....	21
2.4. Externe dienstverlening	23
3. Missie en communicatie	24
4. Samenwerking en afstemming.....	26
5. Kwaliteitsborging.....	27

Samenvatting

Het PBL geeft in dit Werkprogramma een overzicht van zijn voorgenomen onderzoek in 2015. Een groot deel van het onderzoek vindt plaats in vijf strategische meerjarenprogramma's, te weten:

- Transitieagenda klimaat, energie en vergroening
- Biodiversiteit, voedsel en water: de uitdagingen in het landelijk gebied
- Toekomst van de stad
- Wonen
- Het belang van clusters en netwerken voor de concurrentiepositie.

De belangrijkste in 2015 te publiceren producten – soms in samenwerking met andere instituten – zijn:

1. WLO – Welvaart en Leefomgeving
2. Ruimtelijke Verkenning 2015
3. Nationale Energieverkenning 2015
4. Beleidsstudie Energie-innovatie
5. Vergroening, eco-innovatie en regio
6. Benchmark concurrentiepositie van Europese regio's
7. Gebiedsgerichte doelstellingen voor water en natuur (in relatie tot de Kaderrichtlijn Water)
8. Assessment over klimaatrisico's en kansen voor maatschappelijke sectoren
9. Gezonde stedelijke regio's
10. De ruimtelijke metamorfose van Nederland 1988-2015 - het tijdperk van de Vierde nota
11. Een kwetsbare huurmarkt? – opties voor huurders in Nederlandse woningmarktregio's
12. Policy brief milieueffecten van belastinghervormingen

PBL, CPB en SCP zullen in 2015 starten met een serie 'Kansrijk Beleid'-rapporten. Hierin bespreken de planbureaus voor een aantal relevante onderwerpen 'kansrijke opties' voor nieuw beleid op basis van een analyse van de bestaande wetenschappelijke literatuur. Deze rapporten kunnen input opleveren voor de politieke partijen bij de formulering van hun verkiezingsprogramma's.

Het PBL zal het werkprogramma verder mogelijk aanpassen naar aanleiding van de onderwerpkeuze die het kabinet zal maken voor het Nederlandse voorzitterschap van de EU.

Om dit Werkprogramma 2015 te realiseren werkt het PBL samen met een groot aantal universiteiten en andere onderzoeksinstituten.

1. Uitgangspunten

Het werkterrein van het Planbureau voor de Leefomgeving is breed: klimaat, energie, natuur, water, infrastructuur, wonen, ruimtelijke inrichting, concurrentiepositie, voedselvoorziening etc. En op elk aspect van de leefomgeving spelen grote opgaven. Er is een breed besef van de noodzaak om fundamentele veranderingen tot stand te brengen, zowel in instituties als in gedrag en in taakverdeling tussen overheid, burgers en bedrijven. Tegelijkertijd is er weinig geld beschikbaar binnen de rijksbegroting en is bovendien door decentralisatie de primaire verantwoordelijkheid op steeds meer beleidsterreinen verlegd naar lagere overheden. Dat vraagt om creatieve oplossingen en om de wil tot samenwerking.

Het PBL wil met zijn evaluaties, analyses en verkenningen in kaart brengen hoe we er op de diverse aspecten van de leefomgeving voor staan en bijdragen aan de Nederlandse en bredere zoektocht (EU, mondiaal) naar opties voor structurele verbeteringen. Belangrijke vragen zijn welke systeemtransities noodzakelijk zijn om gewenste structurele verbeteringen tot stand te brengen, en hoe deze systeemtransities te bereiken zijn in onzekere economische tijden. Daarmee samenhangend rijst de vraag wat de rol van de overheid hierbij kan zijn. Welke opties zijn er op de diverse schaalniveaus voor institutionele wijzigingen en ander beleid? Met dit Werkprogramma wil het PBL bijdragen aan het beantwoorden van dergelijke vragen. Hiervoor maken we gebruik van kennis op een groot aantal vakgebieden; het PBL werkt zoveel mogelijk multidisciplinair.

PBL-onderzoek onderscheidt zich door een combinatie van kenmerken: integraal denken, oog voor regionale verschillen, verbinding tussen de biofysische dimensie en de institutionele dimensie, aansluiten bij multilevel governance en inspelen op de veranderende verhoudingen tussen overheid en samenleving (zoals beschreven in *De energieke samenleving, 2011*). Deze elementen komen steeds terug in onderzoeken in dit Werkprogramma 2015. Met zijn wetenschappelijk gefundeerde analyses en verkenningen draagt het PBL kennis aan voor politiek, beleid en samenleving, als ondersteuning bij het maken van keuzes rond grote maatschappelijke opgaven. Veel aandacht gaat daarbij uit naar de grote doelen die het kabinet zich heeft gesteld zoals groene groei, houdbare kaders voor de woningmarkt, verbetering van de bereikbaarheid en decentralisatie rond natuur en water. Hiertoe maakt het PBL vaak ook door internationaal vergelijkend onderzoek inzichtelijk wat we kunnen leren van andere landen, om te kunnen aansluiten bij beleidssuccessen elders.

Het PBL-onderzoek is voor alles beleidsgericht. Als Planbureau werken we echter nadrukkelijk op de interface tussen wetenschap en beleid. Dat betekent ook dat het PBL de verantwoordelijkheid heeft om up-to-standards kennis te bieden, ten behoeve van een goede bestuurlijke afweging. Als brug tussen wetenschap en beleid streeft het PBL naar versterking van het wetenschappelijke netwerk (nationaal en internationaal) en verdere samenwerking met de andere twee planbureaus (CPB en SCP), alsmede met andere instituten zoals ECN, Deltares, Clingendael, KiM en WUR-Alterra. In 2015 zal het PBL het in 2014 ingevoerde beleid voor samenwerking met de wetenschap invullen door de benoeming van nieuwe Academic Partners.

Dit werkprogramma geeft de huidige voornemens voor 2015 weer. Gedurende het jaar zullen zich echter nieuwe vragen voordoen; beantwoording hiervan vergt onderzoekscapaciteit. Vragen vanuit de politiek en de departementen kunnen soms leiden tot snelle beantwoording (bij concrete en acute kennisvragen), terwijl in andere gevallen uitgebreid onderzoek nodig is. De onderzoekscapaciteit om slagvaardig te kunnen inspelen op vragen en behoeften van het kabinet, op actuele vragen en (beleids)onderwerpen, en op ad-hocverzoeken van de ministeries en maatschappelijke organisaties is deels al te voorzien; dan is er rekening mee gehouden in dit werkprogramma. Vaak is echter niet op voorhand duidelijk op welke terreinen zich vragen zullen voordoen. Nieuwe vragen kunnen daarom herprioritering binnen het werkprogramma nodig maken, wat er ook in kan resulteren dat nu voorgenomen onderzoek uiteindelijk toch niet wordt uitgevoerd. Hierover zal het PBL waar van toepassing overleggen met de desbetreffende departementen. Ook bij herprioriteren is het accommodatievermogen van het PBL echter eindig.

Het Werkprogramma 2015 is vastgesteld door de directeur PBL, na afstemming met het Directeuren-Generaal Overleg PBL en de Minister van Infrastructuur en Milieu, en, conform de Aanwijzingen Planbureaus, na te zijn besproken in de Ministerraad.

2. Werkprogramma 2015: wat te verwachten van het PBL

Dit werkprogramma bevat vier componenten: de strategische meerjarenprogramma's, de structurele producten, de specials en de externe dienstverlening. Vijf strategische meerjarenprogramma's, steeds gecentreerd rond grote vragen, vormen de hoofdmoot van het werkprogramma voor 2015. De structurele producten kennen een vaste periodiciteit, zoals de balansen en verkenningen. Specials zijn bijzondere projecten met als karakteristiek dat het om een eenmalig of relatief kortlopend onderzoek gaat, waar wel hoge prioriteit aan wordt gegeven. Onder externe dienstverlening verstaan we een aantal specifieke taken die we – deels extern gefinancierd – onder meer voor departementen en internationale organisaties verrichten.

Een nieuwe reeks rapporten waarmee de drie planbureaus (naast PBL ook CPB en SCP) in 2015 starten betreft Kansrijk beleid. Besluitvorming over de onderwerpen die in dit kader zullen worden opgepakt volgt later. Op dit moment denkt het PBL voor 2015 aan:

- Kansrijk transitiebeleid op de woningmarkt (samen met CPB)
- Kansrijk energie- en klimaatbeleid (met CPB)
- Kansrijk mobiliteitsbeleid (met CPB)
- Kansrijke belastinghervormingen in relatie tot milieudoelen.

Het PBL richt zijn studies primair op de nationale overheid, maar houdt daarbij het niveau van besluitvorming scherp in het vizier. Dit vereist een multi-level-governance benadering met studies op het juiste - mondiale, Europese, nationale of regionale - schaalniveau. Onderzoek op regionaal schaalniveau betreft onder andere de effectiviteit van de decentralisatie van het omgevingsbeleid naar provincies, gemeenten en waterschappen, vooral als daar een resultaatverantwoordelijkheid van het Rijk speelt. Zo brengt het PBL in beeld welke beleidsresultaten de provincies boeken met het bij hen belegde natuurbeleid. Een soortgelijke vraag speelt rond de ruimtelijke afwegingen bij provincies voor de regionale luchthavens met een nationaal belang. Gevraagd is daarbij leerzame ontwikkelingen bij buitenlandse luchthavens aan te dragen en te adviseren rond het nieuwe normen- en handhavingstelsel, in samenwerking met NLR en de Cie m.e.r.

2.1. Structurele producten

Regelmatig terugkerende onderdelen van het PBL-werkprogramma zijn onder meer de tweejaarlijkse Balans van de Leefomgeving en de periodieke toekomstverkenningen op het gebied van ruimte, natuur en milieu.

De Ruimtelijke Verkenning 2015 heeft *De keerzijde van de 'triumf van de stad'* als onderwerp. Zie voor de uitwerking het strategisch meerjarenprogramma Toekomst van de stad.

PBL en CPB werken aan een tweede **WLO-studie (Welvaart en Leefomgeving)**, na de eerste WLO uit 2006 dit keer in een modulaire opzet. Als opmaat hiernaar is eind 2013 de Horizonscan WLO verschenen; daarna is het werk aan de eerste modules gestart. Dit project levert in de komende jaren omgevingsscenario's, die gezamenlijk het speelveld markeren waarbinnen toekomstige ontwikkelingen kunnen plaatsvinden en tegen welke achtergrond plannen kunnen worden beoordeeld. De opvolger van de WLO moet toepassingsgericht en inhoudelijk coherent zijn. De planbureaus richten zich in 2015 eerst op scenario's voor de economische en demografische ontwikkeling. Daarna zullen in de loop van een aantal jaren modules verschijnen over Verstedelijking en regionale verdeling, Mobiliteit, Landbouw en natuur, en Klimaat en energie.

In 2016 brengt het PBL weer een **Balans van de Leefomgeving** uit – deze verschijnt elke twee jaar. Het onderzoek voor deze studie start in 2015. In overleg met de betrokken departementen zal het planbureau bepalen op welke speciale onderwerpen de Balans 2016 gaat inzoomen. Ook de Monitor Infrastructuur en Ruimte zal in 2016 weer verschijnen.

Ook in 2016 komt het PBL met een volgende **Natuurverkenning**. De werkzaamheden daarvoor zijn al in 2014 opgestart. Het thema is in overleg met het ministerie van EZ vastgesteld, te weten het Europese natuurbeleid en met name de mogelijke strategische richtingen waarin het beleid zich zou kunnen bewegen. Centraal onderdeel is het uitwerken van diverse normatieve visies ('kijkrichtingen') over de betekenis van de natuur voor de samenleving. De Europese Natuurverkenning zal gelanceerd worden tijdens het Nederlandse EU-voorzitterschap in 2016.

Vooruitlopend op de Natuurverkenning 2016 zijn voor 2015 al twee deelproducten voorzien:

- How do European citizens value nature?
- Philosophical thought and the future of nature and nature policy in the EU.

Ook **signalenrapporten** behoren tot de structurele producten. Zoals de naam al zegt, wil het PBL daarmee een signaal afgeven over maatschappelijke ontwikkelingen of noodzakelijke veranderingen. In 2013 zijn twee signalenrapporten uitgebracht die in elkaars verlengde liggen: *Wissels omzetten – Bouwstenen voor een robuust milieubeleid voor de 21^e eeuw* en *Vergroenen en verdienen – op zoek naar kansen voor de Nederlandse economie*. Het PBL geeft in dit Werkprogramma 2015 in diverse onderzoeken follow-up aan deze signalenrapporten, onder meer in een special onder de werktitel Milieubeleid van de 21^e eeuw.

Er wordt nu nagedacht over nieuwe signalenrapporten. Een optie voor 2015 is onder meer het onderwerp infrastructuur van de 21^e eeuw.

PBL en CBS werken in 2015 aan een update van de **Regionale Bevolkings- en Huishoudensprognose** die in de eerste helft van 2016 zal verschijnen. Het betreft een update van de regionale prognose van oktober 2013. Deze prognose vormt een regionale doorvertaling van de nationale CBS bevolkings- en huishoudensprognose. Doordat het CBS zijn productiecycclus heeft verruimd van twee naar drie jaar, verandert ook de productiecycclus van de regionale prognose van twee naar drie jaar.

Ook het werk rond **Maatschappelijke Kosten-Batenanalyses** (MKBA's) vormt een structurele taak. PBL en CPB dragen op verzoek van het ministerie van Financiën zorg voor het onderhoud van de Leidraad MKBA, o.a. door deze regelmatig te actualiseren. Verder worden deze twee planbureaus betrokken bij de ontwikkeling van Werkwijzers voor specifieke beleidsterreinen, zoals die voor het energiebeleid en het natuurbeleid. In de bijdrage aan de kwaliteitsbewaking van MKBA's en Werkwijzers passen het lidmaatschap van en

werkzaamheden voor de Commissie Discontovoet, MKBA-kernteam, BEC en de Economische Expertcommissie Deltaprogramma.

Tot slot is het bijhouden en ontwikkelen van het **Compendium voor de Leefomgeving** een structurele taak. Dit betreft een continue samenwerking tussen PBL, CBS en Wageningen UR. Het Compendium is dé digitale gegevensbasis op het gebied van milieu, natuur en ruimte, vooral op nationale schaal, mede ter directe ondersteuning van beleidsvorming, beleidsevaluaties en verkenningen. In 2015 zal speciaal aandacht worden besteed aan een herpositionering van het Compendium ten opzichte van andere digitale gegevensplatforms, een bijpassende herijking van samenwerkingsvormen en partners, en een verdere intensivering van de toepassing van sociale media en interactieve kaarten en grafieken. Dit alles moet leiden tot een actueel Compendium dat nog aansprekender is in het gebruik.

2.2. Strategische meerjarenprogramma's

Het PBL concentreert het onderzoek in vijf strategische meerjarenprogramma's:

- Transitieagenda klimaat, energie en vergroening
- Biodiversiteit, voedsel en water: de uitdagingen in het landelijk gebied
- Toekomst van de stad
- Wonen
- Het belang van clusters en netwerken voor de concurrentiepositie.

Deze meerjarenprogramma's zijn integraal – zij verbinden waar relevant milieu, water, natuur, ruimte, economisch verdienvermogen en het handelingsperspectief van burgers –, maatschappelijk relevant en gericht op (interdepartementale) beleidsprocessen die in de komende jaren tot besluitvorming leiden. Het gaat daarbij om kritische beoordelingen van beleidsvoornemens, verkenningen van toekomstige ontwikkelingen of het in beeld brengen van de opties die beschikbaar zijn om beleidsdoelen te realiseren. Synergie, zowel binnen als tussen de programma's, is een nadrukkelijk punt van aandacht.

De strategische meerjarenprogramma's *Wonen* en *Toekomst van de stad* zijn nieuwe programma's; daar staat tegenover dat de programma's *Infrastructuur en duurzame stedelijke regio's* en *Ruimtelijke ontwikkelingen* voorbij de systeemcrisis zijn afgesloten in 2014. Het strategisch meerjarenprogramma *Biodiversiteit, voedsel en water: de uitdagingen in het landelijk gebied* is de voortzetting van het programma *Biodiversiteit, voedselvoorziening en ontwikkelingsvraagstukken*, met nu een iets gewijzigde focus.

De meerjarenprogramma's zijn zeer verschillend van grootte. De programma's *Transitieagenda Klimaat, energie en vergroening* en *Biodiversiteit, voedsel en water: de uitdagingen in het landelijk gebied* zijn brede programma's die onderdak bieden aan een groot scala aan onderzoeksonderwerpen. Aan de andere kant van het spectrum staan de meer specifieke programma's *Wonen* en *Het belang van clusters en netwerken voor de concurrentiepositie*; deze zijn ook qua personele capaciteit veel beperkter. Het nieuwe strategisch meerjarenprogramma *Toekomst van de stad* zit qua breedte en omvang tussen deze uitersten in.

De strategische meerjarenprogramma's omvatten ook de strategische kennisontwikkeling, die als doel heeft kennis te vergaren en methoden te ontwikkelen die op langere termijn nodig zijn om het PBL-werk op maatschappelijk relevante onderwerpen wetenschappelijk verantwoord te kunnen uitvoeren. Strategische kennisontwikkeling is nauw verbonden met en gericht op de bruikbaarheid in de strategische meerjarenprogramma's.

2.2.1. Transitieagenda klimaat, energie en vergroening

Klimaatverandering en afhankelijkheid van fossiele grondstoffen zijn onverminderd de belangrijkste redenen om op termijn over te schakelen op een koolstofarme economie; zo'n omschakeling biedt ook kansen voor 'vergroening' en 'groene groei'. Vergroening betekent dat natuurlijke hulpbronnen aanzienlijk efficiënter worden gebruikt in productie- en consumptieprocessen dan nu gangbaar is. Naarmate dit beter lukt, komt een circulaire economie dichterbij en worden materialen en grondstoffen steeds meer hergebruikt. Dit vermindert tegelijk de milieudruk. Vergroening in de energievoorziening betekent inzetten op energiebronnen die zo min mogelijk milieu en natuur belasten. Voor zover vergroening ertoe leidt dat bedrijven nieuwe en schone producten op de markt brengen en daarmee hun concurrentiepositie weten te versterken, biedt vergroening ook zicht op groene groei. Met het afsluiten van het Energieakkoord is in Nederland niet alleen een breed gedragen stap gezet op weg naar een koolstofarme energievoorziening. Ook sluit de uitvoering van dit akkoord aan bij de agenda van het huidige kabinet om tot een ambitieuze groene groeistrategie te komen. Tezelfdertijd heeft het PBL geconstateerd dat de huidige beleidsinspanningen een langetermijnkader ontberen en dat daarmee wellicht innovatiekansen worden gemist.

In deze situatie legt het strategisch meerjarenprogramma *Transitieagenda klimaat, energie en vergroening* na overleg met de betrokken ministeries in 2015 een aantal nieuwe accenten. In het werk ter ondersteuning van de Nederlandse energietransitie krijgen lokale initiatieven als uitvloeisel van de energieke samenleving, de ruimtelijke aspecten van de energietransitie en het leren van ervaringen in andere landen meer aandacht. In 2015 zal voor de tweede maal met anderen de jaarlijkse Nationale Energieverkenning worden uitgebracht; met het ministerie van Economische Zaken wordt overlegd hoe de voorbereiding van het Energierapport 2015 door analyse kan worden ondersteund.

Om een goed referentiebeeld te krijgen van nieuw te maken kosten voor klimaatbeleid zal het PBL kosten en co-benefits van het bestaande klimaatbeleid in kaart brengen. Het werk van de Borgingscommissie Energieakkoord zal analytisch worden ondersteund, mede met het oog op de evaluatie van het Akkoord in 2016. De analyse van energie-innovatieprocessen wordt, in samenhang met een analyse van mogelijke sectordoelen, met een publicatie afgerond. Een nieuw nationaal energiemodel gericht op de lange termijn (Edesign 2) komt gereed en zal ingezet worden bij de module Energie en Klimaat van de nieuwe WLO (Welvaart en Leefomgeving).

Het werk aan fiscale vergroening rond energie, auto en afval was afgelopen jaar betekenisvol en wordt voortgezet. In de eerste plaats door verdere analyse van de interactie tussen verschillende fiscale instrumenten voor zowel mobiliteit als energie. In de tweede plaats door analyse van de vraag in welke mate milieu- en energiebelastingen toekomstbestendig zijn en hoe tarieven zodanig aangepast kunnen worden dat ze beter aansluiten bij de verschillende doelen van het fiscaal beleid. In dat kader zal het PBL ook nader ideeën ontwikkelen over vernieuwing van het instrumentarium voor energiebelastingen. In de derde plaats verkent het PBL samen met het CPB of een analyse mogelijk is van de vraag hoe fiscale vergroening is ingebed in het bredere belastinghervormingsdebat in Nederland.

Voor vergroening en het zetten van stappen naar een circulaire economie is innovatie cruciaal, maar innovaties zijn niet vanzelfsprekend groen en circulair. Van de ons omringende landen is te leren hoe eco-innovaties en inspanningen voor hergebruik zijn te stimuleren en uit te rollen, al moet worden gewaakt voor de valkuil van eenvoudig kopiëren. In dit kader is onderzoek van belang naar wat bedrijven drijft bij eco-innovaties en in het verlengde daarvan wie ervan profiteert. Internationale vergelijking van ervaringen in verschillende landen beoogt bouwstenen te leveren voor de kabinetsambities inzake de circulaire economie en inzicht te bieden in het belang van een thuismarkt voor het nationale innovatiesysteem.

In het mondiale werk zal enerzijds de analyse gericht zijn op het beoordelen en meedenken van voorstellen ten behoeve van de VN-*Conference of Parties* (COP) eind 2015 in Parijs, anderzijds zullen lange termijn transitiepaden concreet in kaart worden gebracht.

Modellen helpen om ambities en concrete beleidsvoornemens op hun effecten te doordenken, de gevolgen in kaart te brengen van handelingen in Nederland voor mensen die elders en/of later leven, en de samenhang te analyseren tussen nationale, Europese en mondiale ontwikkelingen en handelingsopties. In dit meerjarenprogramma worden daarvoor zowel fysieke als economische modellen gebruikt en onderhouden. Nadat in 2014 het jarenlange werk aan het fysieke en mondiale geïntegreerde modellensysteem IMAGE in een omvattende publicatie is uitgemond, vormt 2015 het begin van de uitwerking van een nieuwe meerjarenstrategie. Hiermee wordt een eerste invulling gegeven aan het advies van de internationale Advisory Board. De nadruk komt dan meer te liggen op het analyseren van mogelijke oplossingen voor mondiale duurzaamheidsproblemen, het in kaart brengen van onzekerheden en de analyse van de wisselwerking (nexus) tussen water-, voedsel- en energieproblemen. Ook zal een verkenning plaatsvinden naar de rol van heterogeniteit van landen en doelgroepen daarin. In de nieuwe strategie zullen ook de gevolgen voor de mens meer nadruk krijgen, waarbij bezien wordt hoe de analyses rond ontwikkeling en gezondheid die mogelijk zijn met het GISMO-model beter in het IMAGE-raamwerk geïntegreerd kunnen worden. Gebleken is dat het economische model Worldscan op meerdere terreinen toepasbaar is; deze toepassingen worden in 2015 gecontinueerd op thema's zoals luchtbeleid en het emissiehandelssysteem. Tezelfdertijd zal het PBL met internationale partners bezien hoe strategische samenwerking vorm kan krijgen om de benodigde macro-economische analyses binnen het PBL op lange termijn veilig te stellen.

De discussie in de EU over het 2030-beleidspakket voor energie en klimaat zal ook gaan over (de hervorming van) het ETS. Mede ten behoeve van de standpuntbepaling van de Nederlandse regering zijn in ieder geval onderwerp van analyse de voorgestelde marktstabiliteitsreserve, effecten van hervormingsvoorstellen voor de concurrentiepositie en het optreden van *carbon leakages*.

Nadat in 2014 voor Nederland een maatschappelijke kosten-batenanalyse inzake nieuwe Europese luchtkwaliteitsvoorstellen is uitgebracht, zal het PBL het beleid in 2015 ondersteunen bij de besluitvorming over deze voorstellen en het duiden van de betekenis daarvan.

We zullen verkennen of het, voortbouwend op het succes van de interactieve *webtool* over biomassa van 2014, mogelijk is een interactief webproduct over energietransitie te maken. Ten slotte zullen enkele kleinere projecten worden gecontinueerd, waarin de uitdagingen voor een duurzaam biomassa-beleid worden verkend en PBL samen met het KNMI een rol blijft spelen in de nog vast te stellen nieuwe opzet van het IPCC. Wellicht zal het IPCC-rapport uit 2014 nazorg vragen. Hier zal dan capaciteit voor worden vrijgemaakt.

In dit strategisch meerjarenprogramma is een groot aantal additioneel door de EU dan wel de nationale overheid betaalde projecten ondergebracht, die alle nauw samenhangen met de al genoemde projecten. Enerzijds zijn dit projecten die direct aansluiten bij met name het Europese klimaatbeleid, anderzijds FP7 en Horizon 2020 projecten waarin verschillende aspecten van (tegengaan van) klimaatverandering, energietransitie (waar PBL de trekker is van een Europees consortium), voedselzekerheid en landgebruik en daarop gerichte modelontwikkeling centraal staan. Voor het ministerie van Buitenlandse Zaken worden vragen rond resource efficiency, inclusieve groene groei en *Sustainable Development Goals* en de rol van energie in het bijzonder in Afrika geanalyseerd.

Belangrijke producten in 2015:

- De Nationale Energieverkenning 2015 (met ECN, CBS en RVO) – de centrale feitenbasis en verkenning voor het nationale energie- en klimaatbeleid
- Beleidsstudie energie-innovatie en meer gerichte publicaties rond het nationale innovatiesysteem en drijfveren van bedrijven bij eco-innovatie
- Een policy brief over de milieueffecten van concrete voorstellen voor belastinghervormingen
- Een policy brief in aanloop naar de COP klimaatbeleid in Parijs
- Kansrijk klimaatbeleid (met CPB)
- Rapport Kosten en baten van huidig klimaat- en energiebeleid in Nederland

- Notities over landenvergelijkingen: zowel bij energie, klimaat als de circulaire economie
- Beleidsstudie over de gevolgen van hervormingsvoorstellen voor het ETS, zoals de marktstabiliteitsreserve en dynamische allocatie van emissierechten
- Ondersteuning bij en doordenken van het ruimtelijk invullen van de energietransitie
- Notities over Inclusive Green Growth, over Sustainable Development Goals, over energie en duurzame ontwikkeling in Afrika.

2.2.2. Biodiversiteit, voedsel en water: de uitdagingen in het landelijk gebied

De wereld staat voor grote uitdagingen op het gebied van biodiversiteit, water, voedsel en beheersing van klimaatgerelateerde risico's. Deze uitdagingen komen voor een groot deel samen in rurale gebieden, zowel in Nederland als in andere landen. Deze gebieden worden in Nederland tegelijkertijd ook vaak geconfronteerd met de gevolgen van demografische ontwikkelingen en verstedelijking. In veel gevallen zullen de functies en dragers van het landelijk gebied veranderen. Voor kwetsbare groepen in ontwikkelingslanden raken de problemen de eerste levensbehoeften. Op elk van deze aspecten speelt problematiek, die telkens afhankelijk van het schaalniveau andere uitingsvormen kent, maar waarvan de oorzaken en gevolgen veel samenhang vertonen. Nederland staat enerzijds voor de taak om in eigen land te werken aan oplossingen voor de genoemde uitdagingen, maar anderzijds ook om bij te dragen aan oplossingen elders, deels vanwege de invloed die Nederland elders heeft via consumptiepatronen (zoals voedsel, veevoer, hout, biomassa) en handel, en deels vanwege de rol die Nederland wil spelen in internationale samenwerking met name met ontwikkelingslanden.

Kortom, in de rurale gebieden en in de interactie tussen stad en land spelen grote opgaven die om een transitie vragen. Om transities te realiseren zijn *agents of change* nodig. Wie kunnen dat zijn? Zouden zowel bestaande als nieuwe actoren en instituties een bijdrage kunnen leveren aan de oplossing van de uitdagingen waar deze gebieden voor staan? Wat betekent dit voor het beleid en rol van de overheid, zowel mondiaal, Europees als nationaal? Is er een integrale aanpak mogelijk voor de opgaven die in de rurale gebieden binnen afzonderlijke sectoren spelen, zowel nationaal als internationaal, en voor uiteenlopende dimensies zoals biodiversiteit en leefbaarheid van het landelijk gebied? En hoe kunnen de transities verbonden worden met de opgaven en ontwikkelingen in de stedelijke omgeving?

We onderscheiden drie centrale onderzoeksvragen in dit strategisch meerjarenprogramma die op verschillende schaalniveaus onderzocht zullen worden:

1. Wat betekenen veranderingen in consumptieve patronen voor het landelijk gebied? Welke consequenties heeft het voor fysieke en financiële stromen, ruimtegebruik en ruimtelijke inrichting en de kwaliteit van het landelijk gebied?
2. Wat zijn de uitdagingen voor het landelijk gebied voor de nexus water, voedsel en biodiversiteit? Welke trends zijn er, zowel in het fysieke systeem als het maatschappelijk systeem en wat zijn de gevolgen en oplossingen voor deze gebieden?
3. Welke transities zijn nodig als Nederland de opgaven rond biodiversiteit, voedsel en water actief wil aanpakken, hoe kun je deze realiseren en welke condities kunnen dan behulpzaam zijn om deze transities te realiseren? Wat betekent dit voor de gewenste rol van de overheid ook in relatie tot bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en burgers?

Dit leidt tot de volgende onderzoeksterreinen in 2015:

Ad 1) Veranderingen in consumptieve patronen

- Er zijn belangrijke uitdagingen en barrières voor verduurzaming van de Nederlandse en de mondiale voedselproductie. Sommige barrières beperken de innovatiemogelijkheden in de agrarische sector gericht op het terugdringen van de negatieve effecten op de omgeving. Daarbij ligt de vraag voor of en hoe het versterken van de transities mogelijk is in voedselproductie en -consumptie en welke *change agents* daarbij een rol kunnen spelen.

Ad 2) Uitdagingen voor landelijk gebied

- Hoe kunnen we op mondiale schaal beter omgaan met *competing claims*, schaarste (*resource efficiency*) en klimaatgerelateerde risico's, ook in relatie tot kwetsbare groepen? Waar liggen de gebieds- of regio-

specifieke kansen? Inzicht in mondiale bodemdegradatie, het potentieel en restauratie en de bijdragen hiervan aan voedsel- en waterzekerheid, klimaatverandering en economische ontwikkeling vormt een belangrijk speerpunt. In 2015 concentreren we ons vooral op ontwikkelingsregio's in Afrika.

- Stappen naar een duurzamer landbouw en duurzaam voedsel. Er is een grote maatschappelijke druk om de Nederlandse landbouw verder te verduurzamen en natuurlijk kapitaal beter te benutten. In 2015 ligt de focus op de kansen voor een klimaatbestendige landbouw in Nederland.
- Doelmatige investeringen: gebiedsgerichte differentiatie in water- en natuurdoelen. In 2015 onderzoeken we de mogelijkheden om met een gebiedsgerichte differentiatie van waterkwaliteits- en natuurdoelstellingen de doelmatigheid van de inzet van waterkwaliteits- en natuurinvesteringen te vergroten.

Ad 3) Transities

- Hoe kan toepassing van het concept natuurlijk kapitaal bijdragen aan de vergroening van de Nederlandse economie en het zuinig omgaan met natuurlijke hulpbronnen? Wat zijn nieuwe handelingsperspectieven? In 2015 zal het PBL op verzoek en additioneel gefinancierd door het ministerie van EZ het concept natuurlijk kapitaal en daarmee verbonden methodieken toepassen bij een aantal besluitvormingsprocessen (de zogeheten TEEB-studie).
- Er wordt veel verwacht van de energieke samenleving. Komen er nieuwe coalities tot stand en welke zijn denkbaar? Wat is hiervoor nodig en wat is de rol van de overheid, bijvoorbeeld bij de implementatie van de Natuurvisie? Met het Natuurpact is het natuurbeleid verdergaand gedecentraliseerd. Op verzoek van het ministerie van EZ en de provincies zal het PBL de voortgang van de decentralisatie van het natuurbeleid gaan evalueren. Worden de natuurdoelen uit het Natuurpact gerealiseerd en worden de natuurdoelen voldoende verbonden met maatschappij en economie?
- Klimaatbestendige ontwikkeling: we leveren bouwstenen aan voor de Nationale Adaptatiestrategie door de klimaatrisico's in beeld te brengen en de kansen voor de overheid en andere actoren voor een klimaatbestendige ontwikkeling van Nederland.
- Welke opties zijn er om sectoren te verduurzamen, met name de verbetering van biodiversiteit en sociaaleconomische condities in productiegebieden? Welke rol kunnen de industrie en de financiële sector spelen en welke institutionele belemmeringen zijn er? Is green accounting een oplossing? In 2015 doen we onderzoek zowel op nationaal niveau als op mondiale schaal. Dit laatste als vervolg op de vierde Global Biodiversity Outlook.

Belangrijke producten in 2015

- Food systems and natural resources (UNEP-IRP)
- Food production and agricultural development: African perspectives.
- Policy brief over Ecosysteemdegradatie en -restauratie in ontwikkelingslanden
- Gebiedsgerichte doelstellingen voor water en natuur: handvatten om de doelmatigheid van het beleid te verhogen door meer rekening te houden met kenmerken en functies van gebieden
- Assessment over klimaatrisico's en kansen voor maatschappelijke sectoren
- Beleidsstudie Biodiversiteit en bedrijfsleven
- WLO-module over landbouw en natuur in Nederland; hierin komen ook de nationale competing claims aan de orde.

2.2.3. Toekomst van de stad

De stad staat momenteel volop in de belangstelling in zowel onderzoek als beleid. Om de Nederlandse steden op het gebied van concurrentiekracht en leefbaarheid in de wereldtop te houden, heeft het kabinet aangekondigd dat het in 2015 een Agenda Stad zal presenteren. Hierbij zijn drie ministeries (BZK, IenM en EZ) betrokken.

De stad is enerzijds het terrein waar vele opgaven (problemen) samenkomen zoals vergrijzing, werkloosheid, integratie van migranten, milieuvervuiling, betaalbaarheid en aanbod van geschikte woningen, verkeersdrukte etc. Anderzijds biedt de stad mogelijkheden om een aantal grote opgaven aan te pakken zoals het verbeteren van onze concurrentiekracht in de wereldeconomie, de vermindering van sociaaleconomische achterstanden en het realiseren van een energietransitie. In het maatschappelijke debat en zelfs in vakdiscussies worden momenteel welhaast mythische kwaliteiten aan de stad toegedicht. De gedachte dat de stad de motor is van onze economie en de bron van al het goede, lijkt breed te worden gedragen. Reële stedelijke problemen, opgaven en onbedoelde effecten dreigen daardoor naar de achtergrond te verdwijnen.

Om te kunnen komen met handelingsperspectieven voor Nederland en gericht op de toekomst, wil het PBL een evenwichtig en genuanceerd beeld van de stad neerzetten. Daartoe start een nieuwe strategische meerjarenprogramma. We kijken hierin – geïnspireerd door Ed Glaeser's bestseller *The triumph of the city – how our greatest invention makes us richer, smarter, greener, happier and healthier* – naar diverse maatschappelijke doelen die elk, soms tegenstrijdige, eisen stellen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Het gaat om i) een concurrerende economie, ii) vergroening en iii) een gezonde en leefbare leefomgeving. Drie vragen staan centraal:

1. Welke relaties zijn er tussen enerzijds een concurrerende economie, vergroening en een gezonde en leefbare leefomgeving en anderzijds de stedelijke ontwikkeling in de afgelopen decennia?
2. Wat verklaart deze relaties en welke handelingsopties volgen daaruit voor het beleid?
3. Hoe ziet de toekomst van onze steden er uit, met name in ruimtelijk en institutioneel opzicht, en wat betekent dit voor het strategische (middel)langetermijn beleid?

Het programma is deels empirisch van aard en deels een verkenning van de toekomst. Het is het streven van het PBL om de analyses te verbinden met onderzoekend ontwerp van mogelijke ruimtelijke toekomst van Nederland. Ook de resultaten van het PBL-onderzoeksproject Verstedelijking en infrastructuur (met name het rapport *Kiezen én delen* uit 2014) dienen hierbij als input. Op onderdelen wordt in dit programma samengewerkt met het CPB, wat in 2015 zal leiden tot een gezamenlijke literatuurstudie.

Steden als motor voor een concurrerende economie

Ten eerste kijken we naar de kracht van de stad in economisch opzicht. Dit is het onderwerp van de Ruimtelijke Verkenning 2015. Daarbij vragen we ons af of de steden in Nederland inderdaad aan economisch belang hebben gewonnen en kijken we ook naar de keerzijden van een vooral op economisch succes gerichte ontwikkeling. Het zou kunnen dat de ongelijkheid zowel tussen als binnen steden (in termen van bijvoorbeeld inkomen en productiviteit) als gevolg van deze ontwikkeling toeneemt. En welke plekken zijn dan succesvol en hoe kunnen we dat vanuit ruimtelijke kenmerken en institutioneel perspectief verklaren? We kijken hierbij naar zowel huishoudens (inkomen en vermogen) als bedrijven (banen en productiviteit). Beantwoording van deze vragen levert concrete inzichten op: welke stedelijke gebieden in Nederland presteren economisch gezien goed en welke minder, hoe komt dat en welke beleidsimplicaties brengt dat met zich mee? In het toekomstverkennde deel worden de empirische inzichten geconfronteerd met diverse perspectieven op de vraag of, en wanneer, ongelijkheid een probleem is.

Energietransitie in steden

Het 'metabolisme' van steden (zie Smart about Cities / Slimme steden, PBL, 2014) laat zien hoezeer de stad afhankelijk is van een instroom van schaarse hulpbronnen en de uitstroom van afvalstoffen. Het laat ook zien hoezeer het huidige 'lineaire' gebruik van schaarse hulpbronnen leidt tot milieuproblemen, in de stad maar ook tot ver daarbuiten. Dit vraagt om nader onderzoek. Allereerst gaat het om de vraag of de ontwikkeling van steden in Nederland in de afgelopen decennia heeft bijgedragen aan een ontkoppeling van economische groei en het gebruik van schaarse hulpbronnen. Is dit meetbaar en zo ja, hoe kan dat dan worden verklaard aan de hand van de invloed die de stedelijke leefomgeving heeft op het gedrag van burgers en bedrijven en vanuit het institutionele perspectief? In eerste instantie ligt de focus op het verbruik van energie die met fossiele brandstoffen is opgewekt. Welke stedelijke gebieden springen er qua warmtenetten, energetische verbetering van woningen en duurzaam transport gunstig uit? Hoe verhouden deze nationale *best practices* zich tot morfologisch en sociaal-economisch vergelijkbare *best practices* in het buitenland? Het onderzoek moet duidelijk maken of internationale *best practices* leerzaam zijn voor Nederlandse steden en met name onder welke condities dit het geval zou kunnen zijn. Dit betekent dat het PBL enerzijds onderzoek zal doen naar de rol die (inter)nationale instituties, wet- en regelgeving spelen en anderzijds naar lokale factoren zoals de wijze waarop zelforganisatie en samenwerking tussen bestuur, burgers, ondernemers, bedrijven en kennisinstellingen vorm krijgen. Een specifiek onderwerp hierbij is de rol van de ruimtelijke strategie. Tot slot stellen we ons ook de vraag welke rol technologie speelt, nu en in de toekomst.

Gezonde en leefbare leefomgeving

De jongste Volksgezondheid Toekomstverkenning (RIVM, 2014) laat zien dat sociaaleconomische gezondheidsverschillen waarschijnlijk toenemen. Inmiddels is er een verschil van 19 gezonde levensjaren tussen de hoogst en de laagst opgeleide groepen. Het PBL zal deze ontwikkeling nader onderzoeken vanuit een ruimtelijke invalshoek. Dit onderzoek bouwt voort op de studie Gezonde stedelijke regio's uit het Werkprogramma 2014, die in het voorjaar van 2015 zal verschijnen.

In eerste instantie brengen we de ontwikkelingen in verstedelijking en in gezondheid van de afgelopen 10-15 jaar ruimtelijk in beeld. De verschillen in gezondheid die daarbij zowel op buurt- en wijkniveau als tussen groei- en krimpregio's naar voren komen, zullen we verklaren aan de hand van de laatste inzichten over de invloed van leefstijl en fysieke en sociale aspecten van de leefomgeving op de gezondheid. Ook naar de relatie met gezondheid(sverschillen) en de betekenis van hiervan voor de leefbaarheid van wijken en regio's komen aan bod. Vervolgens kijken we naar de gevolgen van demografische ontwikkelingen voor de zorgopgave en naar de meer specifieke bestuurlijke en zorgtrends (zoals decentralisatie, liberalisatie, zelforganisatie en domotica en eHealth). Wat is de (mogelijke) betekenis van deze ontwikkelingen op het stedelijke ruimtegebruik en op toekomstige ruimtelijke patronen in gezondheid(sverschillen) en op de leefbaarheid? Om deze vragen te beantwoorden kijken we ook naar het buitenland. Daarbij gaat het om de kansen en risico's van decentralisatie, marktwerking en/of zelforganisatie zoals die onderdeel (kunnen) zijn van stelsels voor zorg- en gezondheid. Daarnaast wordt het vizier ook gericht op institutionele en ruimtelijke gezondheidsbevorderende arrangementen op het niveau van steden. Het onderzoek naar gezondheid en leefbaarheid zal worden uitgevoerd in samenwerking met het SCP en het RIVM.

Samenhang: lerende steden

Het in kaart brengen en begrijpen van de samenhang en de afruilen tussen de opgaven voor een concurrerende economie, vergroening en een gezonde en leefbare leefomgeving is een belangrijk doel van het meerjarenprogramma Toekomst van de stad. Dit betekent bijvoorbeeld dat we gericht op zoek gaan naar inzichten die verklaren waarom wat economisch werkt, niet altijd duurzaam hoeft te zijn (en andersom). Of waarom ongelijkheden in gezondheid en leefbaarheid vaak samenvallen met ongelijkheden in inkomen en opleiding. De keuze voor de stedelijke invalshoek bij de grote vragen is mede ingegeven door het feit dat

steden snel kunnen leren van en reageren op samenhangende ontwikkelingen rond economie, vergroening en gezondheid.

Om de samenhang tussen de drie invalshoeken te bevorderen, zal het meerjarenprogramma Toekomst van de stad starten met een essay over de maatschappelijke perspectieven op een economisch vitale, ecologisch duurzame en sociaal-inclusieve (stedelijke) leefomgeving. De betekenis van discourses als Smart Cities en Ruimte voor Gezondheid maken hier onderdeel van uit. Het essay zal nader ingaan op de condities waaronder energieke burgers, ondernemers en bedrijven een bijdrage kunnen leveren aan één of meerdere maatschappelijke doelen en de vraag hoe steden kunnen leren om dit te realiseren met zo min mogelijk negatieve neveneffecten. Inzichten uit eerder werk van het PBL - de Staat van de Ruimte, Tussenland, de Energieke Samenleving en Smart about Cities, maar ook uit recent onderzoek van organisaties als de WRR en de RLI – nemen we hierbij als startpunt.

Het programma richt zich primair op de Agenda Stad (BZK – Kabinetsbreed) en zal ook in 2016 doorlopen, mede in verband met het Nederlandse voorzitterschap van de EU, het proces van de totstandkoming van de Omgevingsvisie in de periode 2016-2018, de doorlopende Urban Agenda van de EU en de IABR in 2016.

Belangrijke producten in 2015

- Ruimtelijke Verkenning 2015
- Essay over condities voor vitale, groene en gezonde stedelijke regio's
- Rapport over de betekenis en kansen van Smart Cities voor vergroening
- Rapport over stedelijke inrichting en de opgaven voor zorg, gezondheid en leefbaarheid.

2.2.4 Wonen

Het PBL waarschuwde in de Balans van de Leefomgeving 2014 voor een al te enthousiaste wens tot terugkeer naar de grootschalige bouwprogramma's van voor de crisis. De groeiverwachtingen voor de verschillende regio's in ons land lopen steeds verder uiteen en op de lange termijn zijn zowel huishoudenskrimp als –groei denkbaar. En ook veel groeiregio's zullen te maken krijgen met een andere groei: meer ouderen, minder jongeren.

Kijkend in de nabije toekomst zullen twee aan de woningmarkt gerelateerde thema's nog sterker dan nu al het geval is op maatschappelijke en politieke belangstelling kunnen rekenen: de toekomst van de zorg enerzijds, en de verduurzaming van en het energiegebruik in de gebouwde omgeving anderzijds. Een derde onderwerp waarvoor dit geldt is de betaalbaarheid en de betaalrisico's van het wonen, zeker nu de financiële kwetsbaarheid bij bijvoorbeeld huurders eerder toe dan af lijkt te nemen.

In het strategisch meerjarenprogramma Wonen wil het PBL de komende jaren de toekomstige ontwikkelingen op de woningmarkt en de gevolgen hiervan verder verkennen. Ten eerste zal het PBL, aansluitend bij het strategisch meerjarenprogramma Toekomst van de stad, in het kader van de Agenda stad van het kabinet en op verzoek van BZK meer onderzoek doen naar de veranderde en veranderende demografie van stad en stadsgewest en de betekenis daarvan voor de stedelijke woningmarkt:

- de betekenis van de afname van het aantal jonge huishoudens voor de toekomst van stad en stedelijke regio (stedelijk ommeland, groeikernen);
- de hernieuwde aantrekkingskracht van de steden op hoger opgeleiden en de mogelijke verdringingseffecten daarvan op en binnen de stedelijke woningmarkt;
- de effecten van de vergrijzing op de veranderende vraag naar woningen en zorgvoorzieningen.

Daarnaast zal het PBL in overleg met de departementen (met name BZK) sterk(er) blijven inzetten op institutioneel onderzoek. Concreet krijgt het project over kwetsbare woningmarktregio's een beleidsmatige vervolgfase, waarin beleidsopties voor de huurmarkt worden onderzocht. Mogelijk komt ook de rol van een middensegment van de woningmarkt op de onderzoeksagenda. Zo'n segment wordt door velen gezien als een oplossing voor de gescheiden werelden van (sociale) huur en koop, maar een concrete, regionaal gedifferentieerde invulling van dit begrip is er nog niet.

Verduurzaming van de gebouwde omgeving is één van de belangrijkste pijlers onder het Energieakkoord. Er ligt voor de beleidsmakers een complexe puzzel van contrair werkend beleid: meer financiële stabiliteit en robuustheid tegen mogelijke toekomstige crises enerzijds voor burgers en samenleving alsmede de noodzaak tot grote investeringen in verduurzaming anderzijds. In het strategisch meerjarenprogramma Toekomst van de stad staat de energievraag centraal inclusief de gevolgen hiervan voor de steden; hier gaat het over de financiële gevolgen voor huishoudens en woningcorporaties.

Tot slot wil het PBL in dit meerjarenprogramma onderzoek starten naar de relatie tussen keuzes van individuen op de woningmarkt en hun gedragingen op de arbeidsmarkt (verhuizen of pendelen?). Met behulp van het bestaande (integrale) modelinstrumentarium (o.a. Tigris, Pearl, Houdini) zal in 2015 en 2016 worden verkend wat de effecten zijn van diverse mogelijke beleidsmaatregelen (bijvoorbeeld met betrekking tot prijsbeleid mobiliteit, veranderingen in de huurmarkt en flexibilisering van de arbeidsmarkt) of investeringen (bijvoorbeeld in infrastructuur). Dit instrumentarium zal ook in 2015 ingezet worden bij 'ad hoc' verzoeken,

zoals het verzoek van BZK in 2014 om het effect te ramen van bevrozing van de liberalisatiegrens en tijdelijke verhoging van de inkomensgrens voor verschillende inkomensgroepen.

Belangrijke producten in 2015

- Rapport Een kwetsbare huurmarkt? – beleidsopties voor de huursector in Nederlandse woningmarktregio's
- Rapport over de veranderende demografie van en verhuisstromen van en naar de stad en de gevolgen daarvan voor de stedelijke woningmarkt
- Verduurzaming woningmarkt
- Kansrijk transitiebeleid op de woningmarkt.

2.2.5. Het belang van clusters en netwerken voor de concurrentiepositie

Versterking van de internationale concurrentiekracht van Nederland is topprioriteit in het Rijksbeleid. Het strategisch meerjarenprogramma Het Belang van Clusters en Netwerken voor de Concurrentiepositie van Nederland loopt sinds 2010, en richt zich op het vergroten van inzicht in de versterking van de concurrentiekracht van Nederlandse regio's en agglomeraties, gezien hun belang als motoren van onze nationale economie. Diverse studies naar regionale vestigingsplaatsfactoren in relatie tot de concurrentiekracht van regio's en bedrijven in de Topsectoren zijn de afgelopen jaren verschenen, mede op verzoek van het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Daarnaast zijn op ad-hoc basis bijdragen geleverd aan lopende beleidsprocessen. Ook sloot het PBL sterk aan bij het nieuwe cohesiebeleid van de Europese Commissie dat gericht is op place-based development and smart specialisation. Ten behoeve van dit beleid is een Engelstalige publicatie, uitgegeven door Edward Elgar, verschenen. In 2014 lag het accent daarnaast op het belang van internationale kenniswerkers, en de rol van groene innovaties ter versterking van de concurrentiekracht van Nederlandse regio's (volgend op het signalenrapport Vergroenen en Verdienen uit 2013) en het ontwikkelen van een website voor de Europese Unie, over de concurrentiepositie van Europese sectoren.

In 2015 ligt de focus op drie onderwerpen. Ten eerste het project *Regional European Competitiveness*, op verzoek van DG Regio van de EU, met als onderwerp het evalueren van beleid gericht op het versterken van de concurrentiekracht van regio's in Europa. Dit project gaat ook in op de vraag welke beleid belangrijk is voor de invulling van slimme specialisatiestrategieën in de toekomst. Centraal staan handelsnetwerken van bedrijven in verschillende regio's en de decompositie van groei van regio's. Gaan regio's beter presteren doordat de vraag is toegenomen of omdat regionale vestigingsplaatsfactoren (veelal gerelateerd aan specifiek beleid daarvoor) beter zijn geworden ten opzichte van de belangrijkste concurrenten? En heeft een regio in een krimpende markt marktaandeel gewonnen of verloren? Het uiteenrafelen van het presteren van regio's maakt het mogelijk om diverse beleidsinspanningen te evalueren. Wat werkt het beste, beleid gericht op het versterken van de kennisinfrastructuur (onderwijs en innovatie), transportinfrastructuur of economische structuurversterking gericht op bepaalde sectoren of arbeidsmarkten? Speciale aandacht zal er zijn voor de visualisatie van complexe data, nodig om het presteren van regio's in onderling verband te zien.

Ten tweede gaan we verder met de ingezette lijn om het belang van groene innovaties in relatie tot het functioneren van regionale economieën te analyseren. We beantwoorden de vragen of eco-technologieën voortkomen uit de bestaande kennisbasis (van de regio), welke elementen daarbinnen cruciaal zijn, en wat de potenties van de Nederlandse regio's zijn, vergeleken met andere Europese regio's. Het project heeft tot doel het innovatiebeleid te voeden met kennis over de kansen van Nederlandse regio's op groene doorbraaktechnologieën.

Ten derde richten we ons op de economie van de stad. De afgelopen jaren hebben we veel studies gedaan die het belang van agglomeratie en agglomeratie-effecten beschreven, maar tegelijkertijd geldt dat de verschillen tussen en ook binnen steden wel eens veel groter zijn of kunnen worden. Naast succes ook ongelijkheid dus. Niet elke stad kan een winnaar zijn. Deze problematiek is onder meer onderwerp van de Ruimtelijke Verkenning 2015: zie het nieuwe meerjarenprogramma Toekomst van de stad; het eerdere onderzoek in het kader van het meerjarenprogramma Het belang van clusters en netwerken voor de concurrentiepositie is ook input hiervoor. Daarnaast zal in overleg met de departementen gewerkt worden aan het economische vraagstuk van de stad in het kader van de interdepartementale Agenda Stad.

Belangrijke producten in 2015

- Regional European Competitiveness: Onderzoek voor DG Regio naar Smart Specialization Strategies
- Vergroening, eco-innovatie en regio
- Economie van de stad

2.3. Specials

Specials zijn bijzondere projecten met als karakteristiek dat het om een eenmalig of relatief kortlopend onderzoek gaat, waar wel hoge prioriteit aan wordt gegeven.

Voor 2015 staan gepland:

- Ontwerp van een strategie voor het **monitoren en evalueren van klimaatverandering**, kwetsbaarheid Nederland en adaptatiebeleid op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau (met KvK en KNMI).
- Onderzoek naar de maatschappelijke kosten en baten van de **voortgaande bodemdaling in de Nederlandse laagveengebieden**. Het onderzoek verkent ook mogelijke beleidsalternatieven. Het onderzoek verzorgt een analyse van fysieke, economische en (multilevel) bestuurlijke knelpunten bij huidige en toekomstige combinaties van functies: landbouw, (agrarische) natuur en landschap, stedelijke ontwikkeling, zoetwatervoorziening, waterveiligheid, broeikasgassen e.d. Het PBL werkt hierbij samen met STOWA, Waterschappen, LEI en Deltares.
- **Verstedelijking en infrastructuur – vervolg op Kiezen én delen**
In een vervolg op *Kiezen én delen – Strategieën voor een betere afstemming tussen verstedelijking en infrastructuur* (2014) en op de WLO-module over mobiliteit gaat het PBL onderzoeken hoe de opgaven rondom verstedelijking en infrastructuur zullen veranderen onder invloed van bijvoorbeeld nieuwe technologische mogelijkheden en veranderend gedrag. Welke (nieuwe) kansen zijn er om deze opgaven het hoofd te bieden? Ook wil het PBL de sociaaleconomische en demografische oorzaken van veranderingen in mobiliteitsgedrag in de stad onderzoeken. Het brengt daarbij ook de gevolgen voor milieu en ruimte in beeld. Hierbij wordt samengewerkt met de Universiteit van Amsterdam
- **Vorbereiding nieuwe Omgevingswet** – ondersteunende, voorbereidende activiteiten/studies in nauw contact met IenM/Eenvoudig Beter. Nader uit te werken. Dit project zou mede een vervolg zijn op het RIVM/PBL-project ‘Normstellingen in de nieuwe Omgevingswet’ .
- **De ruimtelijke metamorfose van Nederland 1988-2015 – het tijdperk van de Vierde nota**
2015, het zichtjaar van de Vierde nota Ruimtelijke Ordening uit 1988, wordt het Jaar van de Ruimte. Mede in dat kader onderzoekt het PBL wat Vierde nota en Vinex hebben bijgedragen aan de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. En hoe toekomstbestendig zijn de vernieuwingen uit de Vierde nota, zoals de ontwikkeling van stedelijke knooppunten, de aanwijzing van mainports en natuurlijk de Vinex-wijken?
Deze publicatie verschijnt in de eerste helft van 2015 bij Nai 010 Uitgevers.
- **IABR 2016**
Na de bijdrage van het PBL aan de IABR 2014 zal het PBL ook meewerken aan de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam 2016, die als thema krijgt The Next Economy. Vanuit een aantal bestaande PBL-studies zal het planbureau zijn kennis inbrengen. Daarnaast is PBL-directeur Maarten Hajer benoemd tot curator van de IABR 2016.
- **Milieubeleid van de 21^e eeuw**
Bouwt voort op de analyses die gemaakt zijn voor het signalenrapport Wissels omzetten. Zowel nationale als internationale veranderingen (zoals de overgang naar een circulaire economie) maken een aanpassing van het huidige milieubeleid noodzakelijk. In dit project wil het PBL de oorzaken in beeld brengen. Daarnaast zullen mogelijke ingrediënten voor het milieubeleid van de 21^e eeuw verder worden uitgewerkt. Dit onderzoek is onder meer bedoeld om de urgentie van modernisering beter te

funderen. Er ligt nog geen concreet verzoek vanuit IenM, wel een samenwerkingsverzoek vanuit de WRR die ook aan dit thema gaat werken.

Producten: studie in samenhang met WRR-onderzoek; analyse van ontwikkeling van milieubeleid met behulp van bestuurskundig begrippenapparaat.

- **MKBA – Onderbouwing van baten en kosten van een transitie**
Vaak wordt gesteld dat gewenste transities (zoals die naar een duurzame energievoorziening) niet met een MKBA onderbouwd kunnen worden. In dit project wordt nagegaan op welke manier de baten en kosten van een transitie beoordeeld kunnen worden. Het doel is om na te gaan of er methodes (bijvoorbeeld MKBA) gebruikt kunnen worden om de kosten van maatregelen te minimaliseren of baten te maximaliseren, zodat Nederland op een 'slimme' manier door de transitie kan komen.
- **Vervolg signalenrapporten: Circulaire economie en *new agents of change***
(voor zover niet ondergebracht bij de strategische meerjarenprogramma's)
Als vervolg op de signalenrapporten *De energieke samenleving* (2011), *Wissels omzetten* (2013) en *Vergroenen en verdienen* (2013) wordt in 2015 verkend hoe de overheid de transitie naar een circulaire economie kan faciliteren. Hierbij wil PBL samenwerken met het ministerie van Infrastructuur en Milieu, de Inspectie Leefomgeving, de DCMR en RWS. Als werkvorm wordt gekeken naar een atelier 'circulaire economie' in de regio Rijnmond.
Daarnaast zal het PBL een vervolg geven aan het gedachtegoed uit 'De energieke samenleving' via een project over *new agents of change* bij veranderingen in consumptieve patronen. 'Wissels omzetten' en 'Vergroenen en verdienen' krijgt ook een vervolg in de projecten over eco-innovatie en de special Milieubeleid van de 21^e eeuw.

2.4. Externe dienstverlening

Het PBL zal ook in 2015 een aantal specifieke dienstverlenende taken voor de departementen en internationale organisaties verrichten. Het gaat hier met name om:

- adviseren over beleidsvoornemens in de Raad voor Economische Zaken, Infrastructuur en Milieu (REZIM), en in het ambtelijk voorportaal van deze onderraad van de Ministerraad, de interdepartementale Commissie voor Economische Zaken, Infrastructuur en Milieu (CEZIM),
- analyseren van nieuwe voorstellen van de Europese Commissie en andere internationale beleidsgremia op het gebied van duurzame ontwikkeling, natuur, water, ruimte, klimaatmitigatie en -adaptatie en lucht zoals het maken van regelmatige overzichten van alle belangrijke beleidsinstrumenten inzake energie en klimaat van de grote landen (mondiaal) ter vergelijking met de inspanning in Europa,
- ondersteuning van de Nederlandse inbreng in IPCC-verband,
- ondersteuning bij het uitvoeren en borgen van het SER Energieakkoord,
- ondersteuning bij de Emissieregistratie en Grootschalige concentratiekaarten (GCN) met name op het terrein van verkeer
- nationaal contactpunt voor het Europese ESPON-programma, in het bijzonder bijdragen aan de projecten ESPON Climate Change en CaDEC,
- ondersteuning van het ministerie van EZ voor vorm- en inhoudgeving van het *Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystems* (IPBES) van de VN,
- het 'hosten' van de Technical Support Unit (TSU) voor scenario's en modellering van biodiversiteit en ecosysteemdiensten voor het Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystems (IPBES) van de VN; Deze TSU wordt gefinancierd door de departementen EZ, IenM en BZ, en de VN.
- nationaal contactpunt voor het Europese Milieuagentschap, in het bijzonder in 2015 de herziening van het nationale, i.c. Nederlandse informatie- en kennisnetwerk voor de EEA,
- rapporten voor European Topic Center Air Quality van het Europees Energie Agentschap (EEA),
- bijdrage aan de wetenschappelijke evaluatie van de voorgenomen Deltabeslissingen op verzoek van het Deltaprogramma (in samenwerking met KvK – Kennis voor Klimaat),
- disconteringsvoet: het PBL is vertegenwoordigd in de commissie Discontovoet die wordt getrokken door het ministerie van Financiën,
- ondersteuning van het ministerie van Financiën bij het proces van herziening van het belastingstelsel, in het bijzonder in relatie tot fiscale vergroening,
- bijdragen aan verkenning effecten van beleidsmaatregelen op terrein van de mobiliteit, woningmarkt met behulp van het bestaande (integrale) ruimtelijke modelinstrumentarium. Dit instrumentarium zal in 2015 ingezet worden bij 'ad hoc' verzoeken, zoals het verzoek van BZK in 2014 om het effect te ramen van bevrozing van de liberalisatiegrens en tijdelijke verhoging van de inkomensgrens voor verschillende inkomensgroepen. Deze modellen zullen naar verwachting een belangrijke rol spelen bij de uitwerking van de kansrijke optiedocumenten op het terrein van wonen en mobiliteit. Voor wonen geldt dat daarbij onder meer verkend zal worden op het onderwerp 'middensegment' opgepakt zal worden. Het ontbreken van een middensegment wordt in het algemeen als zeer knellend ervaren.

3. Missie en communicatie

Het is de **missie van het PBL** om als nationaal instituut voor strategische beleidsanalyses op het gebied van milieu, natuur en ruimte bij te dragen aan de kwaliteit van de politiek-bestuurlijke afweging. Dat doen wij door het verrichten van verkenningen, analyses en evaluaties. Essentieel is dat onderzoek beleidsgericht en wetenschappelijk gefundeerd is.

Deze missie stelt hoge eisen aan de onderwerpkeuze voor onderzoek en aan de wijze van werken. Maar goede en goed onderbouwde studies maken over onderwerpen die relevant zijn voor beleid en maatschappij is niet voldoende. PBL-werk moet vooral ook goed landen en toegepast worden – briljant werk dat door gebrek aan communicatie in een bureaula verdwijnt is zonde van de energie en denkkraft die erin zijn geïnvesteerd.

Impact willen bereiken met onderzoek stelt hoge eisen aan de communicatie, in alle fases van het werk en van iedereen. Communicatie vormt dan ook een groot deel van het werk van het PBL. Enige belangrijke communicatie-elementen:

Communicatie rond onderwerpkeuze en uitvoeren van onderzoek

- Bij de onderwerpkeuze voor de onderzoeksagenda: open staan voor wensen vanuit beleid en maatschappij en ook zelf actief op zoek gaan naar ideeën bij overheden en maatschappelijke actoren. Dit vergt investeren in het onderhouden van uiteenlopende netwerken. Het PBL heeft voor de verschillende beleidsterreinen een accounthouder aangewezen die de relatie onderhoudt; dit zijn vaak sectorhoofden.
- In de wetenschappelijke wereld: netwerken opbouwen en onderhouden, en op specifieke terreinen samenwerkingsverbanden aangaan. Goede communicatie binnen wetenschappelijke netwerken bevordert dat de kennis binnen het PBL (zowel inhoudelijk als methodologisch) up-to-standard blijft. De chief scientist van het PBL coördineert dit.
- Bij het opzetten en uitvoeren van onderzoeken: goede contacten met inhoudelijk betrokken partijen onderhouden en waar relevant gebruik maken van de expertise in 'het veld'. Dit is een taak voor projectleiders.
- Projectleiders onderhouden ook de contacten met de organisatie die de verzoeker is of als 'primaire klant' voor hun werk kan worden gezien. Daarbij gaat het niet alleen om de vraagstelling en de inhoud van het onderzoek. Belangrijk is ook goede communicatie over de timing van onderzoek, om te voorkomen dat onderzoek als mosterd na de maaltijd komt.
- Om te zorgen dat relevante wetenschappelijk kennis tijdig beschikbaar komt voor beleidsprocessen, deelt het PBL regelmatig voorlopige resultaten van onderzoek. Voorop staat de vraag wat nodig is om te zorgen dat onderzoekswerk echt een bijdrage kan leveren aan beleidsvorming en dus impact heeft.
- Ook breder kan het wenselijk zijn om gedurende een onderzoek te communiceren over voorlopige resultaten, om deze te toetsen bij externe deskundigen of om informatie alvast in partjes te laten indalen, op goed getimede momenten.

Op gebruikers toegespitste communicatie over PBL-werk

- PBL-publicaties moeten toegankelijk, begrijpelijk en aantrekkelijk zijn, zodat het prettig is om kennis te nemen van onderzoeksresultaten en geen worsteling. Daarom investeert het PBL in capaciteit voor tekstredactie, beeldredactie en opmaak van publicaties.
- Vooraf denkt het PBL steeds goed na hoe we onderzoeksresultaten het best onder de aandacht van de beoogde doelgroep kunnen brengen. Vaak is dat de rapportvorm, maar ook binnen die vorm zijn keuzes mogelijk. Klanten hebben steeds minder behoefte aan dikke rapporten op papier. Daarom publiceert het PBL steeds vaker publicaties alleen online. Waar een rapport in hard copy wel opportuun is, dan

bezien we hoe het hoofdrapport zo beknopt mogelijk kan blijven, bijvoorbeeld door de onderbouwing apart te publiceren op de website.

- Publicatie van een rapport betekent niet dat het project kan worden afgerond. Een belangrijk deel van het werk begint dan juist: presentaties over het onderzoek, artikelen in vaktijdschriften, een discussiebijeenkomst organiseren. Dit is integraal onderdeel van het werk, dat ook echt tijd en capaciteit vergt van onderzoekers.
- Goede communicatie met bestuurlijke organen (inclusief de Tweede Kamer) is essentieel om PBL-werk onder de aandacht van de relevante gremia te brengen. Het PBL investeert veel tijd in deze relatie. Vaak betreft dit ook presentaties en discussies.
- Ook leveren PBL'ers in diverse settings kennis-aan-tafel. Een voorbeeld van dit laatste is de ondersteuning van het SER-Energieakkoord. Ook de dg-diners over grote thema's vallen hierbij te noemen. In deze diners komen kennis en beleidsontwikkeling in een informele setting bij elkaar, wat een zeer productieve werkvorm is gebleken.
- Het PBL zoekt nadrukkelijk naar de meest effectieve, eigentijdse en aansprekende communicatiemiddelen om wetenschap bij onze klanten en het algemeen publiek te laten landen. Meer en meer wordt ingezet op beeld, omdat daarmee een groter publiek kan worden bereikt – en ook voor de traditionele klanten van het PBL is dit een geschikte manier van communiceren, zo blijkt uit de reacties. Veel andere overheidsorganisaties kijken bijvoorbeeld naar de PBL-infographics, die inmiddels binnen de rijksoverheid de standaard hebben gezet. Na het succes van het boekje *Nederland Verbeeld*, waarvoor het PBL de Infographics Jaarprijs 2013 heeft ontvangen, zijn in 2014 infographicspublicaties verschenen over de Nederlandse bevolking en over bereikbaarheid. Verder heeft het PBL diverse breed gewaardeerde interactieve datavisualisaties gelanceerd op pbl.nl, onder meer over biomassa en CO₂-emissies. Ook in 2015 zal het PBL capaciteit inzetten voor een sterke visuele presentatie van data, analyses en onderzoeksconclusies, waar dat een effectieve manier is om deze onder de aandacht te brengen.

Communicatie met media, social media en het algemene publiek

- De website is voor het PBL de centrale outlet voor onze producten. De PBL-site blijft in beweging, denk bijvoorbeeld aan de interactieve infographics.
- Standaard worden onderzoeksrapporten onder de aandacht van de media gebracht met een persbericht of een nieuwsbericht op de PBL-site, waar gewenst doen we meer. Zo vindt de lancering van grote rapporten soms plaats in een persconferentie of een symposium waarbij de pers ook wordt uitgenodigd.
- De Balans van de Leefomgeving 2014 is in september 2014 gepresenteerd tijdens de drukbezochte Nacht van de Leefomgeving in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam, waarbij de bezoekers / deelnemers zich na afloop erg enthousiast toonden over de kwaliteit en aantrekkelijkheid van het geboden programma en de participatie vanuit het publiek. Het PBL onderzoekt de mogelijkheden om ook in 2015 een dergelijk evenement te organiseren.
- De woordvoerders/persvoorlichters organiseren twee à drie maal per jaar perslunches waarin een complex onderwerp centraal staat. Enige op dat terrein deskundige PBL'ers verzorgen daarbij een presentatie. Deze lunches vormen ook onderdeel van het onderhouden van relaties met de media.
- Communicatie loopt steeds meer via Twitter en andere social media – ook communicatie met mensen uit de eigen netwerken. Het PBL maakt steeds intensiever gebruik van Twitter en Facebook vanuit de corporate accounts. Medewerkers worden gestimuleerd om social media in te zetten bij het communiceren binnen hun eigen netwerken.

4. Samenwerking en afstemming

Om wetenschappelijke kennis toegankelijk te kunnen maken voor het beleid investeert PBL in intensieve interactie met vertegenwoordigers van ministeries. Daarnaast hecht het PBL aan behoud en versterking van het wetenschappelijke netwerk en aan samenwerking met andere instituten. Bij de strategische meerjarenprogramma's is aangegeven met welke instituten we voor specifieke onderwerpen samenwerken, zoals andere planbureaus (CPB en SCP), uiteenlopende onderzoeksinstituten en universiteiten.

Het PBL heeft samenwerkingsverbanden met een groot aantal Nederlandse expertisecentra zoals universiteiten (UU, VU, WUR, UvA, EUR, TUD (incl. OTB), UvT en RUG), onderzoeksinstituten (waaronder CBS, ECN, KNMI, RIVM, LEI, TNO, Deltares), koepelorganisaties zoals KNAW en NWO en expertise-organisaties zoals het Deltaprogramma, het Informatiehuis Water en de kenniseenheid Water, Verkeer en Leefomgeving. Daarnaast werkt het PBL samen met universiteiten en onderzoeksinstituten uit meer dan 15 landen, waaronder het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Zweden, Australië, VS, India, China, Japan en Brazilië en internationale organisaties zoals OECD, UNEP, EEA, JRC, Unesco-IHE, UN Habitat en de FAO. Daarbij hoort ook het actief zoeken naar interactie en synergie met ontwikkelingen op aangrenzende terreinen, met het oog op samenhang en integratie van beleidsgerichte analyses.

Naast samenwerking tussen instituten wordt samenwerking met specifieke experts steeds belangrijker. Om dit structureler te kunnen aanpakken heeft het PBL een beleid ontwikkeld voor het aantrekken van Academic Partners; dit zal grotendeels in 2015 tot uitvoering komen.

Voor de wettelijke analyses op natuurterrein heeft het PBL een speciale overeenkomst met de WUR (WOT-Wettelijke onderzoekstaken) en het ministerie van EZ. Jaarlijks wordt met de WUR een onderzoeksprogramma afgesproken als bijdrage aan de Balans van de Leefomgeving en de Natuurverkenning. Dit omvat zowel concrete bijdragen aan de structurele producten Natuurverkenning en Balans van de Leefomgeving als strategische kennisontwikkeling voor producten van de toekomst. Belangrijke thema's in dit programma zijn evaluatie van het natuurbeleid, governance-onderzoek, de economische betekenis van natuur en kwaliteitsborging van modellen en data.

Ook met het KiM wordt – met inachtneming van de verschillen in positie – samengewerkt, zoals in de Monitor van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (MIR) en bij de opzet van het Mobiliteitspanel Nederland (MPN). Tot slot is een goede afstemming met de werkzaamheden van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) en het CRA (College van Rijksadviseurs) van belang. PBL en Rli stemmen de werkprogramma's af, rekening houdend met de principiële verschillen tussen een adviesraad (adviezen met input vanuit het maatschappelijk domein, waarmee het kabinet een groter maatschappelijk draagvlak voor beleid kan bereiken) en een planbureau (gericht op wetenschappelijke onderbouwing via evaluerend, verkennend en signalerend/agenderend onderzoek).

5. Kwaliteitsborging

Het PBL hanteert een aantal methoden om de wetenschappelijke kwaliteit te borgen en is daarnaast steeds op zoek naar nieuwe, efficiëntere wijzen om dit te doen, zowel binnen afzonderlijke projecten als breed voor het hele planbureauwerk. Naast wetenschappelijke kwaliteit is maatschappelijke relevantie een belangrijke toetssteen.

Strategische kennisontwikkeling

Om op een wetenschappelijk geborgde wijze beleidsstudies uit te kunnen voeren, besteedt het PBL een deel van zijn budget aan strategische kennisontwikkeling. Strategische kennisontwikkeling heeft als doel kennis te vergaren en methoden te ontwikkelen die op langere termijn nodig zijn om het PBL-werk op maatschappelijk relevante onderwerpen wetenschappelijk verantwoord te kunnen uitvoeren. Het grootste deel van de strategische kennisontwikkeling vindt plaats binnen de strategische meerjarenprogramma's. Voorbeelden van onderwerpen van strategische kennisontwikkeling zijn: institutionele benaderingen in PBL-onderzoek; methode-ontwikkeling multi-level governance; ruimtelijke modellering (bevolking, wonen, werken, mobiliteit); modellering op de terreinen energie, land, biodiversiteit en economie (samengebracht in het integrated assessment model IMAGE, met alle modellen daaromheen); fiscale vergroening; relaties tussen ecosysteemdegradatie, -restauratie, voedsel- en waterzekerheid, klimaat en economische ontwikkeling; ontwikkeling waternatuurpunten; methoden overstromingsrisicobepaling en kosten/baten klimaatadaptatie in ontwikkelingslanden; mondiale governance; en open assessment methodologie, mede gericht op vergroting van transparantie van PBL-onderzoek.

Begeleidingscollege PBL

Het Begeleidingscollege PBL heeft een belangrijke toezichthoudende en adviserende taak. Dit college bewaakt het wetenschappelijke niveau van het werk van het planbureau en de maatschappelijke relevantie hiervan. In het bijzonder adviseert het Begeleidingscollege over het werkprogramma. De leden zijn hetzij werkzaam in de wetenschap (hoogleraren van diverse universiteiten), hetzij in het bedrijfsleven of bij maatschappelijke organisaties en andere overheden. Het Begeleidingscollege dat nu onder voorzitterschap staat van prof.dr. Wim van de Donk komt gemiddeld drie maal per jaar bijeen.

Internationale visitatie

In november 2012 heeft een internationale wetenschappelijke visitatie plaatsgevonden, met als kernvraag 'doen we de dingen goed?'. Opdrachtgever was het Begeleidingscollege. Het definitieve rapport van de visitatiecommissie is in februari 2013 gepubliceerd samen met een reactie vanuit het PBL, waarbij aan de hand van de aanbevelingen uit de visitatie is aangegeven op welke punten de werkwijze van het PBL verbeterd kan worden en welke maatregelen daar concreet aan kunnen bijdragen. Een volgende visitatie zal vooral de beleidsmatige en maatschappelijke relevantie betreffen.

Seminars

Interne seminars waarin PBL-onderzoekers elkaar kritisch bevragen over onderhanden werk, vormen een belangrijk element in het kwaliteitsbeleid. Binnen de PBL-organisatie werken onderzoekers uit een groot aantal verschillende disciplines samen, waaronder planologen, demografen, geografen, economen, milieuwetenschappers, technologen, biologen, methodologen en bestuurskundigen. Die diversiteit van

perspectieven creëert de mogelijkheid de interne 'peer-review' ook op verborgen aannames in onderzoeksplannen te richten. De kritische toetsing van aanpak, voortgang en conclusies in seminars helpt de wetenschappelijke kwaliteit van PBL-producten te borgen. Waar relevant worden wetenschappers en andere deskundigen van buiten het PBL gevraagd om deel te nemen aan dit debat om de kwaliteit van de producten te versterken.

Wetenschappelijke toetsing

Bij grote onderzoeken wordt vaak een wetenschappelijke klankbordgroep ingesteld die moet toetsen of met geschikte, dan wel de best beschikbare onderzoeksmethoden wordt gewerkt, en of analyses op de juiste wijze worden uitgevoerd. In andere gevallen vraagt het PBL hoogleraren en/of andere externe deskundigen om een oordeel over een concept-rapport te geven.

Om de wetenschappelijke kwaliteit van de rapportages en studies van het PBL te borgen, krijgen databeheer, informatiemanagement, beheer en ontwikkeling van de modellen en de kennisinfrastructuur van het PBL continue aandacht. Daarbij gaat het enerzijds om het PBL-brede informatiemanagement, ICT-beheer en - advisering, beheer van (geo)data, redactieondersteuning en advisering over methoden en technieken. Anderzijds gaat het voor elk van de inhoudelijke aandachtsvelden om het beheer en de toepassingsgerichte aanpassing van modellen en de wetenschappelijke kwaliteitsborging van data en modelinstrumentarium in een uitgebreid extern kennisnetwerk en door implementatie van PBL-normenkaders voor data en modellen.

Open data

Informatie moet zo veel mogelijk vrij beschikbaar zijn, en dat geldt zeker voor informatie die met publieke middelen tot stand is gekomen. Aansluitend bij het Rijksbeleid voor open data publiceert het PBL alle onderzoek op pbl.nl. Ook modellen en data zijn beschikbaar voor andere gebruikers. Dit draagt bovendien bij aan de transparantie van PBL-werk. Zo heeft het PBL in 2014 het IMAGE-boek (plus website) uitgebracht, waarin dit integrated assessment model is beschreven.